

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Історичний факультет

Кафедра історії світового українства

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Заступник декана з науково-педагогічної та навчальної роботи

_____ (Ціватий В.Г.)

«___» _____ 20__ року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ФІЛОСОФІЯ НАУКИ ТА ІННОВАЦІЙ

для здобувачів ступеня доктора філософії
гуманітарних спеціальностей

галузь знань	<u>03 «Гуманітарні науки»</u>
спеціальність	<u>032 «Історія та археологія»</u>
освітній рівень	<u>«третій»</u>
освітня програма	<u>«Історія та археологія»</u>
вид дисципліни	<u>вибіркова</u>

Форма навчання	<u>денна</u>
Навчальний рік	<u>2019/2020</u>
Семестр	<u>1</u>
Кількість кредитів ECTS	<u>7</u>
Мова викладання, навчання та оцінювання	<u>українська</u>
Форма заключного контролю	<u>екзамен</u>

Викладачі:

доктор філософських наук, професор кафедри філософії гуманітарних наук Сайтарли І.А.

доктор політичних наук, професор кафедри історії світового українства Горбань Т.Ю.

доктор історичних наук, професор кафедри історії світового українства Даниленко О.В.

Пролонговано: на 20__/20__ н.р. _____ (_____) «__»__ 20__ р.
(підпис, ПІБ, дата)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____) «__»__ 20__ р.
(підпис, ПІБ, дата)

КИЇВ – 2019

Розробники:

Сайтарли І.А., д.ф.н., професор кафедри філософії гуманітарних наук

Горбань Т.Ю., д.п.н., професор кафедри історії світового українства

Даниленко О.В., д.і.н., професор кафедри історії світового українства

ЗАТВЕРДЖЕНО

Зав. кафедри історії світового українства

_____ (Сергійчук В.І.)

(підпис)

Протокол № ____ від «__» _____ 2019 р.

Схвалено науково-методичною комісією історичного факультету

Протокол від «__» _____ 2019 року №__

Голова науково-методичної комісії _____ (Купчик О.Р.)

«__» _____ 2019 року

1. Мета дисципліни: сприяти формуванню у здобувачів компетенцій щодо практичного застосування сучасних філософських знань у процесі виконання власного наукового дослідження; сформувати системні уявлення щодо розвитку ідеї громадянського суспільства і форм її практичної реалізації в європейській і вітчизняній історії; дати здобувачам знання щодо сутності процесів міжкультурного трансферу, що відбувались у минулому та відбуваються у сучасному світі; сформувати навички практичної наукової роботи, збору та систематизації даних, наукової дискусії.

2. Попередні вимоги до опанування або вибору навчальної дисципліни:

1. Знати:

- 1.1 сучасний зміст основних категорій філософської науки;
- 1.2 особливості формування філософських методів та суміжних з нею методів гуманітарних наук;
- 1.3 основні підходи до визначення поняття «громадянське суспільство»;
- 1.4 особливості сучасного стану громадянського суспільства в Україні;
- 1.5 сутність понять «міжкультурна комунікація», «міжкультурний трансфер»;
- 1.6. основні погляди на міжкультурні зв'язки як одну з визначальних передумов інтеграційних процесів.

2. Вміти:

- 2.1 концептуально використовувати філософські поняття і категорії у якості джерел формування інструментарію гуманітарного знання;
- 2.2 критично осмислювати усталені підходи та ідеї;
- 2.3 використовувати сучасні здобутки суспільствознавчих наук;
- 2.4 аналізувати історичні передумови зародження і розвитку ідеї громадянського суспільства;
- 2.5 вирізняти основні сучасні візії міжкультурного трансферу як чинника прогресу людства;
- 2.6 визначати пріоритетні напрями дослідження міжкультурних взаємозв'язків в Україні.

3. *Володіти елементарними навичками* наукового аналізу та категоріально-концептуального мислення; застосування складних соціо-гуманітарних підходів у наукових дослідженнях.

3. Анотація навчальної дисципліни: Структурно дисципліна «Філософія науки і інновацій» складається з трьох модулів. Перший модуль має назву «Сучасна світова філософія: теоретико-методологічні і духовно-практичні виміри». У ньому висвітлені фундаментальні стратегії філософської науки, які вплинули на розвиток гуманітарного знання та постають важливим ідейно-концептуальним та методологічним підґрунтям сучасних соціо-гуманітарних досліджень.

У другому модулі, який має назву «Громадянське суспільство: теоретичні засади й історія становлення», розкриті питання формування і розвитку ідеї громадянського суспільства в історичному контексті, сучасні теоретико-

концептуальні погляди на його сутність, структура та функції громадянського суспільства, умови та принципи його існування.

У третьому модулі – «Міжкультурні трансфер і комунікація в Україні: історія та сучасність» – висвітлюються чинники, основні прояви та наслідки міжкультурного трансферу в Україні, розкриваються культурно-історичні передумови сучасних культурних процесів в Україні, показано перебіг та основні етапи формування сучасного культурного різноманіття.

4. Завдання (навчальні цілі):

1. сформувати уявлення про змістовні відмінності філософських стратегій від інших сумісних із нею наук;
2. сформувати уявлення про місце вітчизняної філософської традиції у світовій науковій традиції;
3. сформувати уявлення про історичну логіку розвитку основних філософських підходів та ідей, їх дотичність до становлення сучасного соціо-гуманітарного дискурсу;
4. сформувати уявлення про історію формування і розвитку ідеї громадянського суспільства, сучасні теоретико-концептуальні погляди на його сутність;
5. сформувати уявлення про визначення, характеристику, ознаки, структуру та функції громадянського суспільства, умови та принципи його існування, відносини з державою;
6. сформувати уявлення про інститути громадянського суспільства в сучасній Україні;
7. сформувати уявлення про причини, сутність та загальні закономірності міжкультурного трансферу, основні підходи до визначення міжкультурних комунікацій;
8. сформувати уявлення про міжкультурну комунікацію як науку, її теоретико-методологічні основи, основні школи і сучасні теорії;
9. сформувати уявлення про особливості вітчизняних інтеркультурних зв'язків в Україні, сутність та шляхи вирішення наявних проблем.

Згідно з вимогами Стандарту вищої освіти України (третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти (дев'ятий рівень НРК України), галузь знань 03 «Гуманітарні науки», спеціальність 032 «Історія та археологія»), дисципліна забезпечує набуття здобувачами наступних *компетентностей*:

інтегральної:

- здатність розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та/або професійної практики.

загальних:

- здатність до формування системного наукового світогляду, професійної етики та загального культурного кругозору;
- здатність генерувати нові ідеї (креативність);
- здатність до набуття універсальних навичок дослідника;
- здатність до усної та письмової презентації результатів власного наукового дослідження українською мовою;

- здатність до застосування сучасних інформаційних технологій у науковій діяльності;
- здатність до пошуку та критичного аналізу інформації;
- здатність до управління науковими проектами та/або складення пропозицій щодо фінансування наукових досліджень;
- здатність до реєстрації прав інтелектуальної власності;
- здатність до опанування іноземної мови в обсязі, достатньому для представлення та обговорення результатів своєї наукової роботи іноземною мовою (англійською або іншою відповідно до специфіки спеціальності) в усній та письмовій формі, а також для повного розуміння іншомовних наукових текстів з відповідної спеціальності;
- здатність до ініціювання та втілення інновацій для інтеграції науки і практики, розв'язання суспільно значущих проблем.

спеціальних (фахових, предметних):

- продукування нових ідей і розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та дослідницько-інноваційної діяльності;
- здатність до пошуку, самостійного відбору та обробки наукової інформації й емпіричних даних;
- здатність до застосування категорійно-понятійного апарату історичної науки, новітніх теорій, концепцій, методів, необхідних для розв'язання комплексних проблем у галузі професійної діяльності;
- здатність до використання загальнонаукових та спеціальних методів досліджень, які спрямовані на пізнання досліджуваних історичних процесів та явищ;
- здатність виокремлювати актуальні історичні проблеми та визначати їх структуру, взаємозв'язки чинників, проявів і наслідків як об'єкта наукового дослідження;
- здатність формулювати наукову проблему, розробляти концептуальні засади, висувати робочі гіпотези досліджуваної проблеми, обирати методи наукового дослідження у сфері історичної науки;
- здатність до побудови тлумачно-інтерпретаційних моделей для пояснення історичних явищ і процесів, переосмислення наявних та створення нових знань та/або професійних практик у сфері історичного дослідження;
- здатність розробляти та застосовувати інструментарій, проводити теоретичне та емпіричне дослідження, аналізувати й узагальнювати та презентувати результати історичного дослідження, обґрунтовувати висновки;
- здатність дотримуватися етики наукового дослідження;
- здатність до апробації результатів наукового дослідження, їх поширення та впровадження у практику професійної діяльності;
- здатність до оволодіння методологією педагогічної та наукової діяльності за фахом.

5. Результати навчання за дисципліною:

Результат навчання (1. знати; 2. вміти; 3. комунікація; 4. автономність та відповідальність)		Форми (та/або методи і технології) викладання і навчання	Методи оцінювання	Відсоток у підсумковій оцінці з дисципліни
Код	Результат навчання			
Знати				
1.1	змістовні відмінності філософських стратегій від інших сумісних із нею наук;	лекція, самостійна робота	модульна контрольна робота №1, індивідуальні завдання	6
1.2	історичну логіку розвитку основних філософських підходів та ідей, їх дотичність до становлення сучасного соціо-гуманітарного дискурсу;	лекція, самостійна робота	модульна контрольна робота №1, індивідуальні завдання	6
1.3	значення власного наукового дослідження для розвитку інших галузей науки, суспільно-політичного, економічного життя, національної чи світової духовної культури;	лекція, самостійна робота	модульна контрольна робота №2, індивідуальні завдання	6
1.4	теоретичні основи, обумовленість та основні засади становлення і функціонування громадянського суспільства;	лекція, самостійна робота	модульна контрольна робота №2, індивідуальні завдання	6
1.5	теоретичні аспекти і концепції дослідження міжкультурних комунікацій, що відбуваються у сучасному світі, їхні витoki, сутність та наслідки	лекція, самостійна робота	модульна контрольна робота №3, індивідуальні завдання	6
Вміти				
2.1	визначатись щодо методологічної бази власного наукового дослідження та обґрунтовувати актуальність та чітко формулювати мету дослідницького проекту;	лекція, семінар, самостійна робота	індивідуальні завдання	4
2.2	практично застосовувати філософські наративи у процесі власного наукового дослідження з метою розв'язання комплексних питань та проблем;	лекція, семінар, самостійна робота	індивідуальні завдання	4
2.3	проводити пошук, відбір та обробку наукової інформації, необхідної для дослідження теоретичних та прикладних проблем розбудови громадянського суспільства	лекція, семінар, самостійна робота	індивідуальні завдання	3
2.4	формувати уявлення про міжкультурну комунікацію як науку, її теоретико-методологічні основи, основні школи і сучасні теорії	лекція, семінар, самостійна робота	індивідуальні завдання	3
2.5	продукувати нові наукові ідеї з урахуванням тенденцій розвитку сучасної науки та глобальних	лекція, семінар, самостійна	модульна контрольна робота №3, індивідуальні	6

	цивілізаційних проблем (екологічних, етико-моральних, міжнародно-правових, релігійних тощо);	робота	завдання	
	Комунікація			
3.1	здатність брати участь в дискусіях, концентруватися на значущих складових обраної проблеми (теми);	лекція, семінар, самостійна робота	оцінювання презентації, усна доповідь	5
3.2	представляти результати наукового пошуку у формі доповідей з використанням сучасних технологій, коректно вести дискусію	лекція, семінар, самостійна робота	оцінювання презентації усна доповідь	5
	Автономність та відповідальність			
4.1	знаходити необхідну інформацію з різних джерел, упорядковувати її, оцінювати її достовірність, пояснювати значущість, приймати обґрунтовані рішення.	лекція, семінар, самостійна робота	екзамен	14
4.2	здійснювати аналіз концептуальних підходів до проблем громадянського суспільства, визначати особливості та шляхи розвитку громадянського суспільства в Україні	лекція, семінар, самостійна робота	екзамен	13
4.3	володіти знаннями щодо основних сучасних досліджень в галузі міжкультурного трансферу, можливості застосування та значення цих знань для інших наук	лекція, семінар, самостійна робота	екзамен	13

6. Співвідношення результатів навчання дисципліни із програмними результатами навчання (необов'язково для вибіркових дисциплін які не входять до блоків спеціалізації)

Результати навчання дисципліни (код) Програмні результати навчання (назва)	1.1	1.2	1.3	1.4	1.5	2.1	2.2	2.3	2.4	2.5	3.1	3.2	4.1	4.2	4.3
	Розробляти та застосовувати принципи наукової та професійної етики.	+					+								
Проектувати нові цілісні знання у власних наукових дослідженнях та у професійному житті.	+	+	+	+		+		+							
Проектувати наукове планування в умовах ринкової динаміки та конкуренції				+											
Проектувати результати наукових досліджень під час					+									+	

створення нових та використання вже існуючих експозицій, виставок, екскурсійно-туристичних маршрутів тощо														
Проектувати грантові наукові дослідження.			+			+		+						
Розробляти та реалізовувати освітньо-наукові проекти в Україні та за її межами на основі принципів міжнародного співробітництва у сфері культури і мистецтва.					+		+						+	
Проектувати критичний підхід до аналізу, оцінки і синтезу нових та складних ідей в галузі історії та археології, переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та професійної практики.			+				+						+	
Проектування захисту дисертаційної роботи.	+					+		+					+	

7. Схема формування оцінки.

7.1 Форми оцінювання здобувачів:

- семестрове оцінювання:

1. Модульна контрольна робота 1 – РН 1.1., 1.2. – 8 балів / 5 балів
2. Модульна контрольна робота 2 – РН 1.3., 1.4. – 8 балів / 5 балів
3. Модульна контрольна робота 3 – РН 1.5., 2.5. – 8 балів / 5 балів
4. Презентації / доповіді – РН 3.1., 3.2. – 10 балів / 6 балів
5. Усні відповіді / доповнення – РН 2.1. – 4.3. – 10 балів / 6 балів
6. Індивідуальні завдання – РН 1.1. – 1.3., 1.5. – 2.4. – 16 балів / 9 балів

- підсумкове оцінювання:

- форма оцінювання – екзамен;
- максимальна кількість балів, які може отримати здобувач – 40 балів;
- оцінюються такі результати навчання здобувача: вміння знаходити необхідну інформацію з різних джерел, упорядковувати її, оцінювати її достовірність, пояснювати значущість, приймати обґрунтовані рішення; здійснювати аналіз концептуальних підходів до проблем громадянського суспільства, визначати особливості та шляхи розвитку громадянського суспільства в Україні; володіти знаннями щодо основних сучасних досліджень в галузі міжкультурного трансферу, можливості застосування та значення цих знань для інших наук.

- форма проведення екзамену – письмова, види завдань – завдання, які потребують розгорнутих відповідей;

- мінімальний пороговий рівень екзаменаційної оцінки, за якої іспит вважається складеним: для отримання загальної позитивної оцінки з дисципліни оцінка за екзамен не може бути меншою 24 балів.

Необхідна умова допуску до екзамену: здобувач не допускається до екзамену, якщо під час семестру набрав менше ніж 20 балів. Рекомендований мінімум допуску до екзамену 36 балів.

7.2 Організація оцінювання:

Модульні контрольні роботи 1, 2, 3 проводяться після завершення лекцій з розділів 1, 2, 3 відповідно. Оцінювання роботи на семінарських заняттях здійснюється протягом семестру. Оцінювання підготовлених презентацій / доповідей, усних відповідей / доповнень, індивідуальних завдань проводиться упродовж лекційного курсу та семінарських занять.

7.3 Шкала відповідності оцінок

Відмінно / Excellent	90-100
Добре / Good	75-89
Задовільно / Satisfactory	60-74
Незадовільно / Fail	0-59

8. Структура навчальної дисципліни. Тематичний план лекцій і семінарських занять

№ п/п	Номер і назва теми	Кількість годин		
		лекції	семінари	самостійна робота
	Розділ 1. Філософія науки	12	4	84
1	Тема 1. Методологічна функція новітньої філософії.	2		
2	Самостійна робота. Специфіка та принципи феноменологічного підходу.			21
3	Тема 2. Концептуальні трансформації онтологічного дискурсу.	2	2	
4	Самостійна робота. Мета-онтологія симулякру.			21
5	Тема 3. Філософська антропологія у контексті психоаналітичного доробку.	2		
6	Самостійна робота. Психоаналітична теорія трансгресивного досвіду.			21
7	Тема 4. Проблема детермінант суспільно-історичного процесу.	2	2	
8	Самостійна робота. Становлення цивілізаційної парадигми.			21
9	Тема 5. Еволюція критичної соціальної парадигми.	2		
10	Тема 6. Структуралістське підґрунтя соціальних теорій.	1		
11	Модульна контрольна робота 1	1		
	Розділ 2. Громадянське суспільство: теоретичні засади й історія становлення	6	4	42
12	Тема 1. Поняття «громадянське суспільство»: теоретико-концептуальне бачення.	2		
13	Самостійна робота. Громадянське суспільство і держава: варіанти взаємодії.			14
14	Тема 2. Історичні аспекти формування ідеї громадянського суспільства.	2		
15	Самостійна робота. Проблематика громадянського суспільства у суспільно-політичній думці ХХ – початку ХІХ ст.			14
16	Тема 3. Особливості формування громадянського суспільства в Україні.	2		
17	Самостійна робота. Місцеве самоврядування як фактор розбудови громадянського суспільства в Україні.			14
18	Модульна контрольна робота 2			

	Розділ 3. Міжкультурні трансфер і комунікація в Україні: історія та сучасність	6	4	42
19	Тема 1. Міжкультурна комунікація як наука, її теоретико-методологічні основи. Понятійно-категоріальний апарат дисципліни.	2		
20	Самостійна робота. Основні школи і теорії міжкультурної комунікації.			14
21	Тема 2. Типи культур і міжкультурні стилі минулого і сучасності.	2	2	
22	Самостійна робота. Труднощі міжкультурної комунікації та шляхи їх подолання.			14
23	Тема 3. Міжкультурна комунікація як суспільний феномен.	2	1	
24	Самостійна робота. Україна у світових міжкультурних взаємозв'язках.			14
25	Модульна контрольна робота 3		1	
	ВСЬОГО	24	12	168

Загальний обсяг 210 год., в тому числі:

Лекції – 24 год.

Семінарські заняття – 12 год.

Самостійна робота – 168 год.

Консультації – 6 год.

9. Рекомендовані джерела:

Основні: (Базові)

1. Вязова Р.В. Філософські проблеми міжкультурної комунікації . – Запоріжжя, 2012.
2. Громадянське суспільство: проблеми і напрями інституційного розвитку: навч. посіб. / За заг. ред. Ю.П.Сурміна. – К., 2008.
3. Делёз Ж., Гваттари Ф. Что такое философия? / Пер. с фр. и послесл. С. Зенкина. – М.: Академический проект, 2009.
4. Кунцман П., Буркард Ф.П., Видман Ф., Вайс А. Философия. – Пособие., М., Рыбари 2002.
5. Левицький А.Е., Борисенко Н.Д., Савчук І.І. Теорія міжкультурної комунікації: працюємо самостійно. – К., 2011.
6. Нариси з сучасної філософії. Навчальний посібник для магістрів та здобувачів ступеня доктора наук. – За ред. Л.В. Губерського, К.: ВАДЕКС, 2016.
7. Очерки феноменологической философии / Учебн.пособие под ред. Я.А. Слинина и Б.В. Маркова. – СПб.: Издательство С.-Петербургского университета, 1997.
8. Скрипнюк О.В., Шемшученко Ю.С. Громадянське суспільство в Україні: сучасний стан, виклики, стратегія модернізації. Т. 1. – К., 2018.
9. Фрик Т.Б. Основы теории межкультурной коммуникации. – Томск, 2013.
10. Цвях В.Ф. та ін. Громадянське суспільство: Навчально-методичний посібник. – Кам'янець-Подільський, 2009.

Додаткові

1. Анбарова П.А. Межкультурные коммуникации: история, теория, методология / П.А.Анбарова. – Екатеринбург, 2007.
2. Белл Д. Прихід постіндустріального суспільства // Сучасна зарубіжна соціальна філософія. Хрестоматія; [упоряд. В. Лях] – К.: Либідь, 1996.
3. Бистрицький Є. та ін. Національна ідентичність і громадянське суспільство. – К., 2018.
4. Валлерстайн И. После либерализма. Под редакцией Б.Ю. Кагарлицкого. – М.: Едиториал УРСС, 2003.
5. Вербицька П., Голосова Н., Дяків В. та ін. Спільна історія. Діалог культур. – Львів, 2013.
6. Взаємодія органів державної влади та громадянського суспільства: навч. посіб. / За наук. ред. Ю.П. Сурміна, А.М. Михненко – К., 2011.
7. Громадянське суспільство: політичні та соціально-правові проблеми розвитку / Г.Ю. Васильєв, В.Д. Воднік, О.В. Волянська та ін.; за ред. М.П. Требіна. – Х.: Право, 2013.
8. Донец П.Н. Основы общей теории межкультурной коммуникации: научный статус, понятийный аппарат, языковой и неязыковой аспекты, вопросы этики и дидактики. – Х., 2002.
9. Історія політичної думки: навч. енцикл. словник-довідник для студентів вищ. навч. закл. – Львів: Новий Світ-2000, 2014.
10. Куликова Л.В. Межкультурная коммуникация: теоретические и прикладные аспекты. – Красноярск, 2004.
11. Лотюк О. Конституційні засади розвитку та функціонування громадянського суспільства в Україні. – К., 2015.
12. Межкультурная коммуникация в условиях глобализации / В.С.Глаголев, Н.И.Бирюков, Н.Н.Зарубина и др. – М., 2015.
13. Парсонс Т. Социальная система / Пер. с англ. Е. Молодцова, В. Степанова, Г. Беляева, В. Тапилина // О социальных системах. – М.: «Академический проект», 2002.
14. Політологія: Академічний курс: Підручник/ Л. М. Герасіна, В. С. Журавський, М. І. Панов та ін.; М-тво освіти і науки України. - 2-ге вид., перероб. і доп.. - К.: ВД "Ін Юре", 2006.
15. Садохин А.П. Введение в межкультурную коммуникацию. – М., 2005.
16. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности / Пер. с нем. Э.М. Телятниковой. – М.: Республика, 1994.
17. Фурс В.В. Симулякры и симуляция / Постмодернизм. Энциклопедия. – Мн.: Интерпрессервис; Книжный Дом. – 2001.
18. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / Пер. с англ. Ю. Новикова; под общ. ред. К. Королёва. - М: ООО «Издательство АСТ», 2003.
19. Шпенглер О. Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории. – М.: Мысль, Т.2. – 1998.
20. Ясперс К. Философия. Книга вторая. Просветление экзистенции / Пер. с нем. А. К. Судакова. – М.: «Канон+», РООИ «Реабилитация», 2012.